

Донецький державний університет

На правах рукопису

Стяжкіна Олена Вікторівна

**Культурні процеси в Донбасі
в 1960 - ті - на початку 90 - х років**

Спеціальність 07.00.01 - Історія України

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Донецьк - 1996

АВ 34.972

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії народів Росії
Донецького державного університету

Науковий керівник - доктор історичних наук,
професор Ліхолобова З.Г.

Офіційні опоненти:

- доктор історичних наук, професор Даниленко В.М.
- кандидат історичних наук, доцент Троян М.П.

Провідна установа - Дніпропетровський державний
університет

Захист відбудеться "21" серпня 1996 р. о 14
годині на засіданні спеціалізованої ради К.06.06.01. по присуд-
женню наукового ступеня кандидата історичних наук в Донець-
кому державному університеті (340055, м.Донецьк, вул. Універси-
тетська, 24, корп. 2, ауд.38)

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Донецького
державного університету (310055, м.Донецьк, вул. Університет-
ська, 24)

Автореферат розіслано "17" травня 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

ЛНБ ім. В. С.
АН Укр.

О.В.Кравівін

Актуальність теми дослідження. Відродження української державності, процес реформування суспільства, обумовлений необхідністю ліквідації господарських, політико-правових та культурно-ідеологічних засад авторитарної влади, особливо гостро поставили питання про збереження культурних цінностей, відродження національної української культури, вільний розвиток культури всіх народів України. Ця обставина значною мірою визначає сьогоднішній момент як перехідний від догматично-спрощеного до інтелектуально-аналітичного усвідомлення минулого та розуміння теперішнього. При цьому, звертання до культури, до її складної різноманітності стає все більш актуальним та правомірним, оскільки саме культура відображає ставлення людини до суспільства, до природи, до своєї історії, безпосереднім чином впливає на самосвідомість нації. Усвідомлення фактів історії і культури дозволяє поставити і приступити до вирішення таких питань, без освоєння яких немислимий суспільний прогрес.

Донбас є важливою складовою частиною України, має міцний промисловий потенціал, багаті природні та людські ресурси. Від стану регіону значною мірою залежить процес розбудови української держави. В соціалістичну добу Донбас був сферою реалізації стратегічних інтересів радянської імперії, яка експлуатувала економічні і соціальні ресурси регіону, здійснювала курс на повну економічну, політичну, культурну залежність Донбасу від СРСР. Слід зазначити, що проблематичність розвитку культури в Донбасі як культури, що в силу історичних, соціально-економічних причин, характеру освоєння і заселення регіону складалась поза контекстом єдиної демократичної української національної культури, дала змогу радянській партійній державі здійснювати своєрідний соціальний експеримент, спрямований на створення моделі "соціалістичної культури". Така політика збіднювала культурне життя Донбасу, лишаючи поза контекстом офіційного розвитку культурних процесів вагомą частину національних і мовних традицій, творчих пошуків, новаторських ідей.

Проте, об'єктивний розвиток культури в Донбасі не співпадав ані з "центрострімкою" політикою адміністративно-командної системи, яка збирала і плекала угідні їй таланти в столицях, ані з ігноруванням унікальних багатонаціональних підвалин культури регіону.

Реалії сучасної політичної ситуації визначають Донбас як важливий регіон щодо відродження української держави, а культурні процеси в ньому є міцним чинником становлення демократичного багатонаціонального суспільства, подолання моральної кризи, відновлення національної культури, що є вагомим аргументом на користь визначення теми "Культурні процеси в Донбасі в 1960-і - на початку 90-х років" як актуальної і своєчасної для дисертаційної роботи.

Предметом дослідження є динаміка і тенденції розвитку культурних процесів в Донбасі. **Об'єктом дослідження** виступає діяльність закладів освіти і культури, творчих спілок, науковців, педагогів по створенню, зберіганню, розповсюдженню культурних цінностей в регіоні. Специфіка предмета дослідження визначила і хронологічні рамки даного дослідження - 1960-початок 1990 р., - які включають в себе події, які підірвали внутрішню єдність культурних процесів в Донбасі. У відповідності до цього в розвитку культурних процесів у Донбасі були виділені етапи.

Увага до періоду 60 - першої половини 80-х рр. пояснюється тим, що традиційно в радянській істріографії його прийнято було вважати періодом

побудови розвиненого соціалістичного суспільства. На сьогодні така оцінка є неприйнятною. Навпаки, партійна держава привела країну до дестабілізації економіки, зниження темпів економічного зростання, напруження в соціальній сфері. Відмова від демократичних перетворень у суспільстві та культурі на користь ідеологізації, консерватизму, орієнтації на класові партійні підходи призвела до того, що вже з початку 1960-х рр. в СРСР культурні процеси розвивалися у двох рівнях: в руслі офіційної політики та поза нею. Першим фактом протистояння інтелігенції репресивній політиці уряду в галузі культури, що поклав початок розвитку культурних процесів у двох рівнях, стала мовчазна демонстрація з приводу похорону Б.Пастернака у травні 1960 р. Виходячи з цього, 1960 р. в даному дослідженні визначений як нижній рубіж дослідження.

В 1985 р. радянське суспільство вступило до етапу, що увійшов в історію під назвою "перебудова". Немає сумніву, що "перебудова" створила нову ситуацію в культурному житті, стимулюючи його оновлення. Проте, "перебудова", яка впроваджувалась комуністичною партією, носила подвійний характер і не мала на увазі відмову від ідейних та естетичних норм більшовизму, удаючись скоріше до косметичних, ніж докорінних перетворень. Неможливість відродити економіку на загальносоюзних засадах, двозначність та непослідовність соціальної, національної, культурної політики комуністів призвели до того, що протистояння національних культур, у тому числі української культури російській, перетвореній у носія комуністичної ідеології, досягло апогею. Прагнення до розвитку та відродження національних культур набуло політичного забарвлення і стало одним із чинників зруйнування радянської імперії та створення незалежних держав.

Зміни у культурних процесах на початку 90-х років були пов'язані з першими кроками відродження української державності, із становленням ринкових відносин, подоланням кризових ситуацій в системі освіти і культури, з вільним розвитком культури всіх народів, що живуть в Україні, що є особливо важливим для багатонаціонального Донбасу. Виходячи з вищевикладеного, початок 90-х років визначений як верхній рубіж дослідження.

Стан наукової розробки теми. Питання історії культури відносяться до тієї категорії проблем, вивченню якої вченими завжди приділялася значна увага. Література, умовно розподілена на три групи. Першу складають філософські праці та дослідження, які розкривають низку теоретичних проблем розвитку духовної культури. До другої групи автор відніс історичні, культурологічні, мистецтвознавчі дослідження різних галузей культури України в цілому. Третю групу формують праці істориків, педагогів, критиків, краєзнавців про розвиток культурних процесів в регіоні.

Аналізуючи літературу першої групи, необхідно зауважити, що розглядувана проблема в силу ідеологічних установок, що панували в суспільстві до 1991 р., розглядалася вченими у нерозривному зв'язку з питанням про місце культури в соціалістичному суспільстві. В цьому аспекті ствердженню загальної концепції історії радянської культури сприяли праці академіка М.П.Кіма¹.

¹ Ким М.П. Коммунистическая партия - организатор культурной революции в СССР. - Москва: Госполитиздат, 1955. 339 с.; Его же. Проблемы развития социалистической культуры. - Москва: Наука, 1978. - С.3-54; Его

Проблеми духовного виробництва і його конкретні прояви в умовах соціалізму були розглянуті у філософських та конкретно-соціологічних дослідженнях О.І.Арнольдова, Е.О.Баллера, В.Г.Ермакова, С.М.Іконнікової, М.Т.Іовчука, Л.Н.Когана та ін.¹

Серед праць українських авторів, написаних у руслі загальних вимог радянської історіографії, слід відмітити монографії М.В.Гончаренка, А.К.Манокси, В.В.Кизими та ін.²

Усвідомлення того факту, що без філософського обґрунтування теорії та історії культури неможливо зрозуміти сутність сучасної культури, шляхи залучення до неї, а значить і тенденції її розвитку, визначило нові напрямки пошуків багатьох сучасних вчених. Ініціатором орієнтації на історію культури та її суб'єкта-людини - був у сучасній філософській літературі О.Я.Гуревич³. Глобальні аспекти теорії історичного процесу та історії культури були розроблені М.О.Баргом, який вважає, що пояснення діяльності людини та всієї її культури лише базисними процесами однобічне, оскільки творчі задатки людей природного, а не суспільного походження, тому концепцію історії як зміни соціально-економічних формацій треба замінити концепцією цивілізації⁴.

Втілення цивілізаційного підходу до історії взагалі та історії культури зокрема, спроба відобразити розвиток культури в загальнолюдському вимірі, пояснити її природу, спираючись на аналіз сутності історичного процесу, специфіки розвитку людини в ньому характерно і для сучасних українських вчених Л.Т.Левчук, В.С.Гриценка, В.В.Єфіменко та ін. Нові в українській філософській науці підходи були реалізовані у навчальних посібниках та

же. Проблемы теории и истории реального социализма. - Москва: Наука, 1983. - 557 с.

¹ Арнольдов А.И. Социалистическая культура. Теория и жизнь. - М.: Политиздат, 1984. - 176 с.; Баллер Э.А. Коммунизм. Культура. Человек. - 2-е изд. перераб. и доп. - М.: Сов. Россия, 1984. - 269 с.; Ермаков В.Т. Исторический опыт культурной революции в СССР. - М.: Мысль, 1968. - 151 с.; Иконникова С.Н. Диалог о культуре. - Л.: Лениздат, 1987. - 203 с.; Иовчук М.П., Коган Л.Н. Советская социалистическая культура: Исторический опыт и современные проблемы. - М.: Наука, 1979. - 208 с. та ін.

² Гончаренко Н.В. Духовная культура. Источники и движущие силы прогресса. - К.: Наукова думка, 1980. - 397 с.; Его же. Диалектика прогресса культуры. - К.: Наукова думка, 1987. - 396 с.; Маноха О.С. Соціалістична культура як соціальна творчість мас. - К.: Вища школа, 1978. - 182 с.; Кизима В.В. Соціалізм і культурний прогрес. - К.: Політвидав. України, 1987. - 149 с.; Художественное творчество в системе социалистической культуры / Авт. кол. В.И.Мазепа и др.; АН УССР. Ин-т философии. - К.: Наукова думка, 1986. - 279 с. и др.

³ Гуревич А.Я. Историческая антропология: проблемы социальной и культурной истории // Вестник АН СССР. - 1989. N7. - С. 71-77.; Его же. О кризисе современной исторической науки // Вопросы истории. - 1991. - N 2-3. - С.21-36.

⁴ Барг М.А. Цивилизационный подход к истории // Коммунист. - 1991. - N 3. - С.27-35.

збірниках статей¹ і сприяли розумінню сутності культурних процесів та методологічних підходів для їх вивчення в даному дослідженні.

Особливий науковий інтерес становлять праці вчених, які присвячені проблемам розвитку української культури в 60-80-і роки. Цими питаннями займалися однаково активно як історики, так і мистецтвознавці, погляд яких на загальні питання теми, що розглядається, не відрізнявся серйозними різницями. В українській історіографії в цілому на 60-і роки утвердилась традиція вивчення процесів духовного розвитку суспільства по окремих галузях культури. Такий підхід був характерний для узагальнюючих історичних праць², в яких аналізувався також і процес культурного будівництва на Україні. Для цих робіт характерний загальний погляд на роль партійного керівництва культурними процесами як основного елемента успішного розвитку культури в цілому.

Найбільш значними працями по вивченню культурних процесів на Україні в 60-80-ті роки є монографії, розділи в монографіях, статті доктора історичних наук Л.А.Шевченко. Підвищення культурного рівня трудящих України в період 60-х - першої половини 80-х рр., відображено в її докторській дисертації. В цій роботі було зроблено першу спробу усвідомити негативні тенденції в культурній політиці, деформації в національних відносинах, виявити чинники, які визначили кризові ситуації в культурних процесах³.

Ступінь розробки питань культурного будівництва на Україні свідчить про те, що дослідники в першу чергу звертались до історії народної освіти - найважливішої ланки, яка визначала інтелектуальний потенціал суспільства⁴. Аналіз їх публікацій свідчить, що різні аспекти історії розвитку системи освіти досліджувались досить інтенсивно. Проте у більшості робіт не були розглянуті і проаналізовані недоліки та негативні тенденції, які впливали

¹ Теорія та історія світової і вітчизняної культури: курс лекцій: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / А.К. Бичко, В.І.Бичко, Н.О.Бондар та ін. К.: Либідь, 1992. - 392 с.; Історія світової культури: навч. посібник / Керівник авт. кол. Л.Т.Левчук. - К.: Либідь, 1994. - 320 с. та ін.

² История Украинской ССР. В 10-ти т. / Под ред. Ю.Ю.Кондуфора и др. - К.: Наукова думка, 1985. - Т.10. - 775 с.

³ Шевченко Л.А. Развитие украинской радянської культуры в 1959-1965 гг. - К.: Наукова думка, 1967. - 150 с.; Ее же. Повышение культурного уровня трудящихся в условиях рязвитого социализма на материалах УССР. - К.: Наукова думка, 1985. - 230 с.; Шевченко Л.А. Повышение культурного уровня трудящихся Украинской ССР в период 60-х - первой половине 80-х годов: опыт, проблемы: Автореф. дис. ...д-ра ист.наук: 07.00.02 / АН УССР. Ин-т истории. - К., 1988. - 32 с.

⁴ Завадская О.А. Развитие общеобразовательной школы в период строительства коммунизма (1958-1968). - К.: Издательство Киевского университета, 1968. - 266 с.; Моторнюк Н.М. Ленинская забота партия о школе. - К.: Рад. школа, 1978. -183 с.; Кузьминец А.В. Деятельность КПСС по укреплению связи школы с жизнью (Из опыта работы Компартии Украины). - К.: Вища школа, 1987. - 190 с.; Пузанов М.Ф., Терещенко Т.И. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР. - К.: Вища школа, 1980. - 348 с.; Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. 1961- 1986. - М.: Педагогика, 1987. - 414 с.

на назрівання кризи системи народної освіти. Спроби переосмислити окремі проблеми розвитку народної освіти були зроблені в дисертаційних дослідженнях кінця 80 - початку 90-х років Т.С.Кошманової, В.А.Короткого, А.А.Єригіна, В.А.Ветохіної та ін.¹

Аналізуючи стан вивчення питання про розвиток мистецтва на Україні, багатогранних аспектів організації художнього процесу, можна констатувати, що цей напрям культурознавства розвивався недостатньо. Лише в спеціальних працях² досліджувались рівень і конкретні прояви художнього процесу на прикладі розвитку літератури та мистецтва. Їх місце в історіографії української культури визначається тим, що автори цих робіт проаналізували великий за обсягом фактичний матеріал і зробили цікаві висновки. Однак побудовані за принципом аналізу окремих творчих колективів, конкретних діячів культури, вони не відтворюють загального процесу соціального функціонування культури.

Перша спроба розглянути одне із феноменальних явищ української історії - протистояння української інтелігенції тоталітарній державі - здійснена в роботі Г.Касьянова "Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років"³. Окрім аналізу процесів національно-культурного відродження 60-х, формування опозиції режиму, репресій проти інако-

¹ Кошманова Т.С. Проблема общения учителя с учеником в советской педагогике (1946-1986 гг.): Автореф. дис. канд. пед.наук: 13.00.01 / КГПИ им. А.М.Горького. - К., 1991. 24 с.; Короткий В.А. Подготовка квалифицированных кадров рабочего класса в системе профессионально-технического образования во второй половине 70-х годов (на примере Украинской ССР): Автореф. дис. ... канд. историч. наук: 07.00.02 / КГУ им. Т.Г.Шевченко. - К., 1990. - 16 с.; Ерыгин А.А. Особенности формирования и деятельности студенческих общественно-политических объединений в условиях становления многопартийности в Украине: Автореф. дис. ...канд. филос. наук: 09.00.11 / Украинская Юридическая академия. - Харьков, 1992. - 49 с.; Ветохина В.А. Развитие общеобразовательной школы Украинской ССР в 80-е годы: опыт, проблемы: Автореф. дис. ...канд. ист. наук: 07.00.01 / Днепропетровск, 1991. - 17 с.

² Історія Українського мистецтва. В 6-ти томах. - К., 1968. - Т.6. - 451 с.; Історія української літератури. В 8-ми томах. - К., 1971. - Т.8. - 574 с.; Станішевський Ю.О. Театр Радянської України. - К., 1980. - 291 с.; Федорук О.К. Мистецтво, народжене соціалізмом. Самодіяльне образотворче і декоративно-прикладне мистецтво. - К.: Наукова думка, 1976. - 114 с.; Афанасьєв В.А. Становление социалистического реализма в украинском изобразительном искусстве. - К.: Мистецтво, 1967. - 173 с.; Беличко Ю.В. Тема-идеал-образ. Тенденция развития современного украинского изобразительного искусства (1945-1972). - К.: Наукова думка, 1975. - 279 с.; Історія української літератури: У 2-х т. / Редкол.: І.О.Дзєверін (голова) та ін.; АН УРСР, Ін-т літ. ім. Шевченка. - К.: Наукова думка, 1988. - Т.2. - 740 с.; Митці України: Проблеми сучасного українського мистецтва: 36 ст. / Київський художній ін-т; / Редкол.: Ю.В.Беличко та ін. / . - К.: Мистецтво, 1987. - 146 с.; Шахова К.О. Образотворче мистецтво і література. Літературно-критичний нарис. - К.: Дніпро, 1987. - 193 с. и др.

³ Касьянов Г. Незгодні: Українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років. - К.: Либідь, 1995. - 224 с.

мислячих, автор досліджує загальну еволюцію тоталітарної системи. Для даного дослідження особливий інтерес має аналіз дисидентського руху в Донбасі та його зв'язок з боротьбою неконформістської інтелігенції України.

Значний інтерес становлять праці закордонних українознавців¹. В їх творах аналізується вплив ідеологічного диктату комуністичної партії, русифікаторської політики, роль літературно-творчої інтелігенції у формуванні національної самосвідомості народу, вплив і участь українських діячів мистецтва в дисидентському русі.

Аналізуючи літературу, присвячену проблемам розвитку культурних процесів у Донбасі, слід констатувати, що галузевий принцип дослідження і характер оцінок та пріоритетів відповідав загальним тенденціям української історіографії. Оригінальний фактичний матеріал, який характеризує поряд з іншими соціально-економічними процесами культурний розвиток Донецької і Луганської областей міститься у творах узагальнюючого характеру². Спроба комплексного дослідження культурного будівництва в Донбасі була зроблена у кандидатській дисертації А.В.Торби³. В роботі знайшла відображення історія освіти, науки та культури Донбасу в 1959-1970-х рр., але у руслі радянської історіографії досліджувались у більшій мірі успіхи, замовчувались проблеми, інтерпретувались рішення партії та держави. Цих недоліків не позбавлена і стаття дослідника в збірці "Страною возвеличенный Донбасс"⁴. Фактичний же матеріал, широке коло архівних джерел становить інтерес для усвідомлення розвитку культурних процесів у Донбасі.

З аналогічних позицій подається фактичний матеріал у низці методичних порад для лекторів і пропагандистів, в працях, що аналізують діяльність окремих навчальних закладів, творчих колективів, конкретних діячів культури Донбасу⁵. Загальним у роботах, створених мистецтвознав-

¹ Коляска І.В. Освіта в Радянській Україні: дослідження дискримінації і русифікації: переклад з англ. мови в доп. і додатками.-Торонто, 1970.-246 с.; Юриняк А. Критичним пером: на літературно-мистецькі та суспільно-національні теми (1955-1973). - Лос-Анжелос; Мюнхен; Нью-Йорк. Б.Н., 1986. - 470 с.

² Історія міст і сіл Української РСР. Донецька область / Під ред. П.Г.Трощко та ін. - К.: Наукова думка, 1976. 811 с.; Ворошиловградская область.-К.: Наукова думка, 1976. - 727 с.; История рабочих Донбасса. В 2-х томах. Т.2. - К.: Наукова думка, 1981. - С.359-390.

³ Торба А.В. Культурное строительство в Донбассе в условиях развитого социалистического общества. 1959-1970 гг. / На материалах Ворошиловградской и Донецкой областей: Авто реф. дис. ... канд. ист. наук. 07.00.02 / АН УССР. Ин-т истории. - К., 1973. - 38 с.

⁴ Кобыляков Н.М., Торба А.В. В ногу со временем: о развитии культуры, науки и просвещения в Донбассе // Страною возвеличенный Донбасс. - Донецк, 1987. - С.187-199.

⁵ Учреждения культуры Донбасса. - Донецк: Донбасс, 1964. - 15 с.; Бондаренко Я.И. Развитие образования, науки и культуры в Донецкой области // Методические советы лектору-пропагандисту. - Донецк: Донбасс, 1971. - 31 с.; Рост материального и культурного уровня трудящихся Донбасса за годы Советской власти: Методические рекомендации. Донецк: Донецкая областная организация общества "Знание" УССР, 1977. - 29 с.; Соболева Р.Ф. Скарби культури - трудящим // Зростання ролі Рад у комуністичному

цями, педагогами, науковцями, журналістами, є перебільшення ролі радянської культурної політики в Донбасі, визначення її як сприятливої інтенсивному розвитку культурних процесів регіону, а самих цих процесів позитивним завершенням культурного будівництва в умовах "розвиненого соціалізму". Ці праці не відображають загального характеру функціонування культури в регіоні.

Значний інтерес у плані теми, яка досліджується, становлять роботи вчених незалежної України, які присвячені окремим діячам культури регіону. Особливу увагу привертають праці, присвячені життю та боротьбі за українську культуру О.Тихого і В.Стуса¹.

Аналіз літератури з проблем культурних процесів у Донбасі свідчить про те, що на початку 90-х років інтерес до вивчення окремих аспектів цієї теми у краєзнавців, мистецтвознавців значно посилюється. Увага дослідників була націлена на розкриття питань функціонування художньої культури - літератури, музики. Особливий інтерес викликає навчальний посібник Романько В.І.², присвячений літературному життю Донбасу та збірка нарисів Т.І.Кіреєвої та С.В.Саварі³ про композиторів регіону. Ці роботи не є історичними дослідженнями, а становлять збірки біографічних нарисів і носять мистецтвознавчий, просвітницький характер, вони не відбивають комплексного розвитку культурних процесів у регіоні.

В цілому історіографічний огляд свідчить, що міра вивчення культурних процесів у Донбасі 60-х - поч. 90-х рр. незначна. В наукових працях певна увага приділялась розвитку системи народної освіти, проблемам підвищення культурно-технічного рівня робітничого класу. Проте більшість досліджень проводилася за галузевим принципом. Основну роль у вивченні культурних процесів регіону відігравали вчені-мистецтвознавці. На характер творів з історії культури негативно вплинули обставини суспільного життя та методи комуністичного диктату, що призвели до одноманітно позитивних

будівництві. - К.: Політвидав України, 1980. - С.43-49; Донецкий ордена Трудового Красного знамени политехнический институт за 40 л. / Под ред. М.А.Богомолова. - Сталино: Книжное издательство "Сталино-Донбасс", 1961. - 126 с.; Донецкий медицинский: научно-популярные очерки из истории института / Редкол.: Г.П.Кондратенко и др. - Донецк: Донбасс, 1981. - 127 с.; Кулик О.О. Донецкий обласний український музично-драматичний театр ім. Артема. - К.: Мистецтво, 1987. - 133 с.; Донбасс: письменник і час / Збірник статей під ред. Є.М.Волошка. - Донецьк: Донбас, 1979. - 341 с. и др.

¹ Олекса Тихий / Дон. держ. обл. універ. наук. 6-ка ім. Н.К.Крупської. Наук.-метод. відділ. Скл.П.Авдеенко. Донецьк: В.В. - 1993. - 44 с. Лівіше серця України. Про Олексія Тихого, його переконання, за які автора визнано "особливо небезпечним рецидивістом". Від редакції // Донбасс. - 1991. - N1; Стус Д.В. Життя і творчість Василя Стуса. - К.: Фотовідеосервіс, 1992. - 86 с.; Василь Стус - феномен доби: / Сходження на Голгофу слави // Текст підгот. С.Гальченко, Д.Стус. - К.: Б.Н., 1993. - 92 с.; 1993. - 78 с.

² Романько В.І. Література рідного краю. Навч.посібник. Для учнів різних типів сер.навч.закл. і студ. пед.вузів. Донецьк, 1995. - 113 с.

³ Киреева Т.И., Савари С.В. Композиторы Донбасса / Очерки жизни и творчества / 2-я редакция. - К.: Министерство культуры Украины, 1994. - 256 с.

оцінок всіх явищ культурної сфери, замовчування проблем та загальної недооцінки духовної сфери. Аналіз публікацій свідчить, що питання розвитку культурних процесів у Донбасі комплексно та системно не вивчалось. У публікаціях висвітлювались окремі аспекти проблеми, конкретно-історичний матеріал аналізувався у межах вузьких хронологічних рамок, а це не дозволяло виявити чинники, які визначили кризові ситуації у культурній сфері, показати міру їх впливу на розвиток культури регіону.

Все це дає змогу зробити висновок, що висунута для дослідження проблема вивчення культурних процесів у Донбасі як частини цілісного конкретно-історичного процесу розвитку культури України вивчена недостатньо. Вона не стала предметом спеціального дослідження. Спроба заповнити ці прогалини, по-новому з'ясувати сутність явищ зроблена автором цієї роботи. Саме це й визначило вибір теми дослідження, мету і завдання дисертаційної роботи.

Метою дослідження є комплексний історичний розгляд культурних процесів у Донбасі в 60-ті - на початку 90-х років, аналіз основних тенденцій та напрямків, досвіду і проблем розвитку культури регіону в цей період.

Відповідно до мети дослідження в дисертаційній роботі виставляються такі **основні завдання**:

- узагальнити досвід розвитку, виявити основні позитивні, а також негативні тенденції в системі шкільної, професійної та вищої освіти в регіоні, проаналізувати напрямки змін системи освіти регіону в незалежній Україні, визначити міру впливу освіти на культурні процеси в Донбасі;

- визначити роль літератури та мистецтва в культурних процесах регіону, з'ясувати коло ідей та ідеалів, цінносні орієнтації творчої та суспільної діяльності художників та літераторів, міру впливу цієї діяльності на громадську свідомість;

- розглянути діяльність закладів культури - театрів та філармоній - щодо поширення культурних цінностей, створення та збереження культурних традицій;

- дослідити логіку та ступінь взаємовпливу конкретно-історичних подій в Україні та культурних процесів у Донбасі;

- виявити співвідношення культурних цінностей, створених у руслі офіційної комуністичної ідеології та поза нею;

- дослідити проблеми розвитку національних культур народів, які жили у Донбасі, як частини історії культури України.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що це перше в українській історіографії дослідження, в якому на основі культурно-антропологічної теорії історичного процесу розкривається реальна діалектика закономірності, особливості, тенденції розвитку культурних процесів у Донбасі в 60-ті-на поч. 90-х рр. При цьому наукова розробка проблеми проведена в результаті аналізу різноманітного за своїм характером конкретно-історичного матеріалу, значна частина якого вперше введена в науковий обіг. Новим є і концептуальний підхід до вивчення проблеми: вона розглядається як цілісна, комплексна, з позицій української державності.

На основі викладеного матеріалу автором захищаються такі положення: культурні процеси в Донбасі в "радянський період" можуть бути розглянуті як модель "соціалістичної культури", яка в своєму розвитку пройшла етапи становлення, розвитку та кризи. 60-і - перша половина 80-х років являють собою історію кризи "соціалістичної культури", культури тоталітарно-

го суспільства. У свою чергу, культурні процеси в Донбасі, які розвивалися у діапазоні офіційної політики та поза нею, вплинули на суспільно-політичне життя регіону, посилюючи кризу суспільства подвійної моралі. Культурна політика незалежної України в регіоні, ґрунтуючись на принципах зруйнування стереотипів соціалізму й відтворення демократичних і національних традицій, накреслила лише загальні риси нової моделі розвитку культурних процесів у Донбасі.

Методологія дослідження базується на принципах історизму, об'єктивності і зорієнтована насамперед на обґрунтування та захист загальнолюдських цінностей. Специфіка методології даної роботи полягає в тому, що окремі її частини знаходяться на межі історичних та інших галузей знання, і вивчення їх потребує полідисциплінарного синтезу. Це визначило загальний напрямок дослідження, обсяг та види використаних джерел, науково-довідковий апарат, історіографічний аналіз, сутність концептуальних положень та висновків. Проблема вивчення культурних процесів у Донбасі не є штучно виключеною із контексту історії. Вона наповнена конкретним змістом, має свої джерела, тенденції розвитку, внутрішні протиріччя, соціальні та політичні наслідки. В роботі превалює критичний підхід висвітлення проблеми, це відбивається й на понятійному апараті дисертації.

Джерельна база може бути поділена на декілька груп. Основною джерельною базою дисертації є документи і матеріали архівів, значна частина яких до наукового дослідження залучається вперше. Це документи Центрального державного архіву громадських об'єднань України /Ф.1/, Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України /Ф.166, 4609, 4621, 5116, 5088, 5098/, Державного архіву Донецької області /Ф.326, Ф.Р.-2852, 2997, 3472, 5180, 5433, 6670/, Державного архіву Луганської області /Ф.Р.-1067, 2419, 2426, 2519/. Доповіді, довідки, інформації, що містяться в перелічених фондах, розкривають форми здійснення культурно-ідеологічної діяльності комуністичних партійних організацій серед населення, дають змогу з'ясувати механізм функціонування ідеологічного диктату в культурному житті Донбасу. Вони мають цінний фактичний матеріал щодо кількісних та якісних змін в системі освіти, організації художньої та суспільної діяльності творчих спілок, закладів культури. Робота з документами вищеперелічених фондів вимагала критичного підходу, ретельного аналізу та співставлення даних з іншими джерелами.

Складовою частиною джерельної бази дослідження стали статистичні збірники. Однак в цих виданнях протягом 60-х-першої половини 80-х років поступово зменшувалось коло інформації, не вводилися показники, які відбивали негативні тенденції та явища в культурному будівництві, що обмежувало вивчення реальної діалектики процесів, які відбувались у духовному житті.

До наступної групи належать документи КПРС, постанови Ради Міністрів СРСР та УРСР щодо питань розвитку освіти і культури, а також матеріали з'їздів і пленумів партії та уряду. Всі ці матеріали дозволяють відтворити історичні умови і парадигми розвитку культурних процесів, простежити механізм керівництва КПРС культурною сферою і, відповідно, дослідити труднощі розвитку культури в умовах ідеологічного пресінгу. До цієї ж групи джерел можуть бути віднесені державні документи незалежної України, аналіз яких допомагає з'ясувати особливості культурного будівництва в нових умовах.

Цінним джерелом для аналізу сучасних процесів регіону є матеріали поточного діловодства.

В основу розробки проблеми були покладені також матеріали української та обласної періодичної преси.

Як джерело в дослідженні були використані спогади діячів культури.

Використання зазначених джерел дало авторові змогу розглянути недостатньо вивчену в цілому проблему розвитку культурних процесів в Донбасі в 60-ті-на початку 90-х рр.

Пошукач виносить на захист дисертації результати дослідження, які можна сформулювати у таких основних положеннях.

По-перше, головною ознакою розвитку культурних процесів у Донбасі в 60-80-ті роки було державно-партійне втручання до усіх сфер культурного життя. Це втручання з'явилося логічним витвором командно-адміністративної системи і означало підпорядкованість культурної сфери іншим сферам суспільного життя (передусім - політиці та економіці), творчих пошуків і художніх інтересів - іншим навколокультурним, а частіше - антикультурним. Відповідно принципи і механізм культурної політики визначалися цією підпорядкованістю.

Проте, розвиток культурних процесів у Донбасі в соціалістичну добу не може бути оцінений однозначно негативно, тому що зовнішній чинник державного регулювання, який виразився в організації системи середньої і вищої освіти, в створенні наукових центрів, в матеріальному забезпеченні закладів культури та мистецтва, носив, в цілому, позитивний характер і дав змогу створити підвалини розвитку культури в Донбасі.

По-друге, внутрішній чинник державного регулювання відав ціннісними орієнтаціями і змістом культурних процесів. Ціннісні орієнтації "соціалістичної" культури Донбасу, як-то псевдопатріотизм, псевдотрудові традиції, "войовничий" інтернаціоналізм, підміна ідеалів краси ідеалами необхідності, відсутність гуманістичної спрямованості, з одного боку, негативно відзначались на розвиткові культурних процесів у Донбасі, з другого - призвели до виникнення інших форм духовного життя, до розвитку напівлегальної культури, яка з середини 60-х років вже протистояла культурі "офіційній". Ціннісні орієнтації "соціалістичної культури" фактично і з'явилися джерелом її кризи, що виявилась в несприйнятливості масової свідомості до всіх елементів лозунгової культури соціалізму. Виходячи з цього, 60-і-перша половина 80-х років в культурному житті Донбасу досліджені як історія кризи соціалістичної культури, як культури тоталітарного ідеологізованого суспільства.

По-третє, виявляючи співвідношення дійсних культурних цінностей, створених в руслі офіційної культурної політики та поза нею, не можна дати однозначно негативну оцінку всім творам "соцреалізму", як не можна охарактеризувати великим досягненням все, створене в неофіційному руслі.

По-четверте, можна констатувати певний вплив культурних процесів Донбасу на державні процеси в Україні, на її історичний розвиток.

Однак, в цілому, розвиток культурних процесів у Донбасі був підпорядкований логіці розвитку соціалістичного суспільства, яка диктувалась державними і партійними структурами СРСР. Політика центру збіднювала культурне життя в регіоні і перетворювала Донбас на культурну провінцію СРСР. Ця підпорядкованість та штучно створена "провінціальність" посилю-

вали інертність масової свідомості що-до розвитку української національної культури в Донбасі.

По-п'яте, слід констатувати, що поглиблення русифікації в Донбасі не можна вважати остаточною, оскільки почуття регіонального патріотизму, приналежності до України присутнє росіянам, грекам, німцям, іншим народам Донбасу.

По-шосте, становлення нової демократичної культури в регіоні на початку 90-х рр. було орієнтовано не тільки на потреби українського державного відродження, але й на внутрішню логіку розвитку культурних процесів у Донбасі, пов'язану з унікальним багатонаціональним складом регіону. Тому становлення нової моделі культури в Донбасі як культури української державної буде носити більш тривалий характер порівняно з іншими регіонами.

В цілому, демократична культура Донбасу на початку 90-х років формувалась на ґрунті певних культурних досягнень минулих років, відродження національних культур і мов в регіоні, створення гуманістичних підходів до культурної спадщини, культурного співробітництва з іншими регіонами України, українською діаспорою, державами близького і далекого зарубіжжя.

Практична значимість дисертації: визначається тим, що фактичний матеріал, який міститься в ній, положення та висновки можуть бути використані при підготовці узагальнюючих праць з історії Донбасу, у курсі історії вітчизняної культури, історії народної освіти та інтелігенції.

Апробація роботи. Результати досліджень автор доповідав на Міжнародній конференції "Донбасс и Приазовье: проблемы социального, национального и духовного развития (г. Мариуполь, 1993 г.), на Всеукраїнській гуманітарній науковій конференції "Личность и культура времени" (м. Донецьк, 1992 р.), на регіональній науково-практичній конференції "Викладання історії у вузах України" (м. Донецьк, 1995 р.). За результатами дослідження надруковані дві статті у збірниках "Нові сторінки історії Донбасу" та п'ять тез для наукових конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, хронологічні рамки, стан дослідження проблеми, характеризується джерельна база, визначаються мета, завдання роботи, її наукова новизна та практична значимість.

В першому розділі "Зміни в системі освіти і науки Донбасу в 60-на початку 90-х р." аналізується система освіти в регіоні як найважливіша ланка, яка визначає інтелектуальний потенціал суспільства, автором розглянуті проблеми розвитку шкільної, професійної, вищої освіти й науки в регіоні.

Протягом досліджуваного періоду процес шкільної освіти був надзвичайно динамічним. Характерною рисою його виявилось усвідомлення необхідності серйозних якісних змін школи. Вагомим досягненням системи освіти в регіоні, як і по всій Україні в цілому, стало здійснення загальної середньої освіти. Однак в ході його реалізації з'ясувалась невідповідність між швидким зростанням кількісних показників освіти і її якістю. В 60-і-першій половині 80-х рр. в системі шкільної освіти зростали тенденції консерватизму, ідеологізації освіти, практика робити все "в основном". Поглиблення русифікації на 60-і-початок 80-х рр. сприяло витісненню із шкіл української

мови. Вже у 1965 р. в Луганську і Донецьку не було жодної української школи, а загальна кількість українських шкіл щорічно зменшувалась.

В розвиткові шкільної освіти регіону в 60-80-ті роки спостерігалась низка позитивних моментів - "донецький феномен" новаторства, пов'язаний з іменами В.Шаталова, М.Вінокура, С.Шевченка, П.Мазура, міцні та ефективні традиції трудового навчання, тривалі зв'язки шкіл з промисловими підприємствами, орієнтація на педагогічні експерименти.

Зміни системи шкільної освіти, розпочаті наприкінці 80-х і більшою мірою на початку 90-х рр. йшли повільно, зберігалась проблема відродження національної школи, в умовах ринкової економіки прийшла до занепаду матеріальна база шкіл. Позитивні зрушення, які можуть бути розглянуті у вигляді тенденції, спрямовані на гуманізацію і демократизацію освіти, створення різноманітних типів шкіл, відродження національних мов і культур у Донбасі.

Професійна освіта у Донбасі в 60-90 рр. розвивалась відповідно до потреб промислового розвитку регіону, що обумовило наявність відносно благополучної матеріальної бази, можливість проведення ряду експериментів, що визначили шляхи розвитку професійно-технічної освіти всієї країни. Так, в 1962 р. у Донбасі розпочався експеримент, націлений на поєднання в училищах професійного навчання і середньої освіти. Проте, вже в 70-ті роки намітилась криза системи профтехосвіти в регіоні, вона була пов'язана з ігноруванням особистості та інтересів учнів, ідеологічним пресінгом й визначилась в низькій якості знань, погіршенні матеріальної бази училищ, зростанням злочинності в колі учнів системи ПТО. Так, серед учнів ПТУ в 1975 р. із загальноосвітніх дисциплін встигало лише 29% учнів, а в 1974 р. у скоєнні злочинів брало участь 393 учня системи ПТО, в 1975 - 505, в 1981 - 567¹.

Тенденції виходу з кризи намітились на початку 90-х років і визначилися в демократизації освіти, урахуванні інтересів молоді, спробах підвищення престижу навчання в ПТУ, розповсюдженні передового педагогічного досвіду.

Система вищих навчальних закладів, що існувала в Донбасі у 60-90-ті рр. задовольняла, в цілому, потреби регіону в фахівцях різноманітних профлів і розширювалась з урахуванням зацікавленості підприємств і організацій в таких фахівцях. Так, внаслідок необхідності для господарського комплексу інженерів в 1968 р. був відкритий Краматорський інженерно-будівельний інститут, а в 1971 - Макіївський.

Важливою подією наукового життя, що визначила на подальше високий рівень розробок у фундаментальних і прикладних науках, стало створення в Донбасі наукового центру Академії наук України і відкриття університету в Донецьку (1965 р.). В 60-90 рр. був зроблений цілий ряд наукових відкриттів, в основному пов'язаних з техносферою, які були високо оцінені в наукових колах України та одержали визнання у вчених всього світу.

В 60-і-першу половину 80-х рр. в системі вищої освіти зростали кризові явища, які визначалися в недостатньому рівні підготовки фахівців, в ідеологізації змісту освіти, в "одержавленні" науки, в диспропорціях забезпечення державної кадрової політики. Наприклад, в 1985 р. 100 викладачів

¹ Державний архів Донецької області. Ф.Р. - 5433, оп.1, спр.2190, арк.45.

іноземних мов, випускників педвузів Донецької області, чекали вакансій, а 16 тис. випускників вузів працювали на посадах, що не потребували ані вищої, ані середньої освіти. Певною мірою вузи Донбасу стали провідниками русифікаторської політики центру, що визначилось в ігноруванні української мови, національних традицій і культури.

Розвиток мережі вищих навчальних закладів в період будівництва незалежної держави був пов'язаний зі зміною статусу навчальних закладів, що існували раніше, створенням мережі недержавних навчальних закладів, що насамперед готували фахівців у галузі економіки, права, фінансових відносин. Так, на початку 90-х років на базі Луганського машинобудівного, педагогічного і медичного інститутів був створений Східноукраїнський університет, статус університетів був наданий Донецькому медичному і Донецькому політехнічному тощо.

Успіхи та невдачі системи вищої освіти та науки в регіоні були пов'язані із становленням ринкової економіки і нової політичної системи.

У другому розділі "Проблеми розвитку літератури та мистецтва" розкривається роль художньої творчості, організації художнього процесу, накопичення художніх цінностей, їх естетичних критеріїв в культурних процесах регіону.

В 60-ті-90-ті роки літературне життя Донбасу розвивалось у двох напрямках. З одного боку, розроблялась "робоча", "сільська", "воєнна" тематика. Літературні пошуки в цьому руслі через необ'єктивну оцінку дійсності, невідповідність літературних ідеалів життєвим, не стало, за невеликим винятком, помітним явищем культурного життя регіону. Видатним явищем стало літературне життя, що розвивалось в напівофіційному та нелегальному руслах - це літературне об'єднання "Обрій", пов'язане з творчістю В.Стуса, В.Захарченка, О.Орача, В.Міщенко, С.Когана та ін.; поети-верлібристи, прихильники вільного віршування - С.Зубарев, С.Шаталов, С.Загодова, Г.Брайнін; літературна публіцистика, насамперед пов'язана з ім'ям правозахисника О.Тихого. Однак і цей напрямок літературних пошуків не сформував демократично-культурне середовище в силу міцного пресінгу з боку тоталітарного режиму і інертності масової свідомості, зараженої вірусом подвійної моралі.

Офіційне літературне життя Донбасу було двомовним, при цьому українські письменники і поети не утискувались редакторами, критикою в можливості публікацій. Традиції класичної української літератури в Донбасі розвивали К.Світличний, Є.Летюк, Б.Білаш, П.Бондарчук. Однак українське слово і українська національна свідомість не одне й те ж саме, тому що національне питання письменниками Донбасу розв'язувалось лише в руслі "інтернаціональної" єдності.

Об'єктивне визначення ролі і міста української мови на Донеччині було зроблено О.Тихим¹, який назвав масову асиміляцію в Донбасі "інтелектуальним геноцидом", але його публіцистичні нотатки не стали суспільним явищем в силу практики замовчування, а його самого було знищено.

Літературне життя інших народів, що жили у Донбасі, залежало від партійних та державних органів. Саме вони вирішували, чи публікувати тих

¹ Тихий О. Думки про рідний Донецький край // Донбасс. 1991. - №1. - С.142.

чи інших авторів. Так, за дозволом Донецького обкому КПУ в 1979 р. була випущена збірка грецьких авторів "Від берегів Азова"¹.

Зміни, розпочаті наприкінці 80-х-початку 90-х рр., були пов'язані з вільним розвитком усіх видів і жанрів літературної творчості. Літературне життя перебувало у пошуку нових орієнтирів і підвалин і не стало рушійною силою у формуванні суспільної свідомості регіону.

В творчості майстрів образотворчого мистецтва в 60-90-х рр. також реалізувались ідеї, пов'язані з комплексом трудових, соціальних, патріотичних поглядів народних мас, але реалізація цих ідей була підпорядкована не художній інтуїції митця, а логіці вимог адміністративно-командної системи. На початку 60-х років пошуки нової стилістики і методу були припинені, тенденція одноманітності в осмисленні обов'язкової теми праці стала домінуючою в образотворчому мистецтві Донбасу. Освоєння художниками, архітекторами, скульпторами предметно-просторового середовища також було зорієнтовано на партійні догми. Ігнорувався національний аспект образотворчого мистецтва. В рамках старого методу все ж відбувався пошук нових форм, при цьому найбільшу можливість для самовиразу становив пейзажний жанр, з'явився ряд композицій в новій для Донбасу техніці.

На початку 90-х років сталася переорієнтація змістової домінанти на бік психологічності, звертання до особистого досвіду глядача. Офіційне право на існування одержали всі течії авангарду. Проблеми образотворчого мистецтва на поч. 90-х рр. були пов'язані зі становленням ринкових відносин.

У третьому розділі "Музично-театральне життя" розглянуто проблеми діяльності музичних і театральних закладів, вплив цих видів мистецтва на культурні процеси в регіоні.

Музична культура Донбасу певним чином впливала на культурні процеси в регіоні, при цьому найбільше значення для становлення високої музичної сфери мала діяльність та творчість композиторів, а для залучення до творчих процесів народних мас - художня самодіяльність. В творчості композиторів Донбасу - як професійних, так і непрофесійних - реалізувались теми і ідеї, пов'язані з обов'язковими цінностями "соціалістичної культури". В 60-х-першій половині 90-х рр. нівелювалось існування цілих пластів музичної культури фольклору, національних музичних традицій малих народів, авторської пісні тощо.

Партійно-державне втручаннявнутрішній зміст всіх напрямків в музичній культурі регіону відбилось слабше порівняно із змістом творчості письменників, митців, а матеріальна підтримка дозволила створити професійну організацію Спілки композиторів України (1970 р.), проводити практично щорічно фестивалі, конкурси, таким чином залучаючи населення Донбасу до музичної творчості.

Некомпетентність партійного апарату в галузі музичної культури дала змогу здійснювати творчі пошуки в напрямках нових музичних самовиразів для композиторів, колективів художньої самодіяльності, фольклористів.

Події, пов'язані з розвалом радянської імперії, будівництвом незалежної держави дозволили переорієнтувати змістові домінанти творчості. Однак

¹ Державний архів Донецької області. Ф. 326, оп.103, спр.364, арк.10-

реалії ринкових відносин поставили музичну культуру Донбасу на грань виживання.

Діяльність театрів і філармоній регіону розвивалась в загальному руслі і уніфікованій єдності з театрами і філармоніями України і СРСР. Період "відлиги" приніс на театральні сцени в музичне життя ідеали добра, гуманізму, однак звернення до консерватизму та подальший розвиток "застійних" явищ сприяли формуванню й розповсюдженню в творчій діяльності цінностей подвійної моралі, що не допомагало залученню масового глядача і слухача в театри і філармонії.

Незважаючи на негативні процеси в культурній сфері, Донецькому державному академічному театру опери та балету вдалось сформувати і зберегти протягом розглянутого періоду неповторне обличчя, створити блискучу репутацію серед фахівців і глядачів.

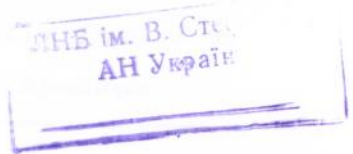
На початку 90-х років почалось формування нових театральних концепцій, втілення в життя яких проходило вдаліше в аматорських студіях (наприклад, театр "Перехід" м.Краматорська), ніж у професійних театрах. Позитивним моментом формування нової театральної концепції стала ідея відродження і становлення в Донбасі національного театру, яку було втілено в діяльності Донецького театру опери та балету, Донецького українського музично-драматичного театру, Луганського музично-драматичного, в діяльності української трупі Донецького театру ляльок, в створенні грецького театру.

Ринкові відносини негативно відбилися на діяльності театрів і філармоній, це визначилось в погіршенні матеріального становища, розпаді труп тощо. Вихід з цієї ситуації становить інститут меценатства, діяльність спонсорів.

У висновках і пропозиціях підбито підсумки та зроблено узагальнення дослідження, сформульовано рекомендації по відродженню культурних процесів у Донбасі на нових засадах, які адекватні сучасним реаліям політичного та економічного життя України.

Основні положення дисертації викладені у публікаціях:

1. Проблеми розвитку художньої культури Донецької області в 60-80-і роки / Нові сторінки в історії Донбасу: Ст.Кн.2. - Донецьк: Донбас, 1992. - 1 друк. арк. - рос.мовою.
2. Духовне життя греків в культурних процесах Донбасу (1960-1990-і роки). - Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції "Донбас і Приазов'є: проблеми соціального, національного, духовного розвитку". - Маріуполь, 1993. - 0,2 друк. арк. - рос.мовою.
3. Театральне мистецтво Донбасу (1960-90-і роки) / Нові сторінки в історії Донбасу: Ст. Кн.4. - Донецьк, 1995. - 0,8 друк.арк. - рос.мовою.
4. Культурні процеси в Донбасі (1917-1990-і роки); проблеми дослідження і викладання. - Тези доповідей регіональної науково-практичної конференції "Вивчення історії України в вищих навчальних закладах". - Донецьк, 1995. 0,15 друк. арк. - рос.мовою.

14/05/10

А Н Н О Т А Ц И Я

Е.В.Стяжкина "Культурные процессы в Донбассе в 1960-начале 1990-х годов". Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01. - история Украины, Донецкий государственный университет. - Донецк, 1996.

Проведено комплексное историческое исследование культурных процессов в Донбассе как части целостного конкретно-исторического процесса развития культуры Украины 60-х-нач.90-х годов; проанализированы основные тенденции и направления опыт и проблемы развития системы образования, литературы, искусства, музыкально-театральной жизни в регионе. На этой основе выработаны предложения и рекомендации по преодолению кризисных явлений в культурной сфере, по возрождению и развитию демократической национальной культуры с учетом тенденций становления украинского государства и складывания рыночных отношения.

A N N O T A T I O N

E.V.Styazhkina. "The cultural processes in Donbas in 1960-s-early 90-s". The thesis for Candidate of Science (History), on Speciality 07.00.01. - History of Ukraine, the Donetsk State University. - Donetsk, 1996.

The complex historical investigation of cultural processes as constituent part of integral specific historical process of development of Ukrainian culture in 60-s - early 90-s was carried out.

There were analysed the main tendencies and schools, experiencies and problems of development of educational system, literature, arts, musical and theatre life in the region.

On their basis several proposais and recommendations were made in order to overcome the crisis in culture concerning regeneration and development of democratic national culture, taking into account the tendencies of establishing Ukraine as a state and forming market relations.

Ключові слова: культурні процеси, система освіти, втручання адміністративно - командної системи, державне і партійне регулювання, національна культура, процеси демократизації і розбудови української держави.

Подп. в печать 12.05.1996 г. Усл. печ. л.1 Тираж 100 экз.
Заказ N 3
Венчурное предприятие "Антор" г.Краматорск

114-518

AB 34.972